

Іванюк Ганна Іванівна, доктор педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри педагогіки і психології Київського університету імені Бориса Грінченка

**ОРГАНІЗАЦІЙНІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ
ВЧИТЕЛЯ СІЛЬСЬКОЇ ШКОЛИ В КОНТЕКСТІ СТАНОВЛЕННЯ
СИСТЕМИ ОСВІТИ УКРАЇНИ**

Анотація. У статті подано результати історико-педагогічних студій проблеми фахової підготовки вчителя до роботи в сільській школі на зламі ХХ – ХХІ століть. Розкрито сутнісні зміни до професійних вимог, що зумовлені розвитком сільської школи в структурі системи освіти незалежної України. Визначальними для цього періоду стали особистісно-професійні вимоги до вчителя, зумовлені зміцненням зв'язків школи із соціокультурним середовищем села та потребами суспільства щодо модернізації шкільної освіти на особистісно орієнтованій парадигмі. З'ясовано, що стандартні (для радянської доби) ідеологічно-професійні вимоги трансформувалися в особистісно-професійні.

Ключові слова: сільська школа, вчитель сільської школи, особистісно-професійні вимоги, система освіти, фахова підготовка, післядипломна освіта.

Иванюк Анна Ивановна

**ОРГАНИЗАЦИОННЫЕ АСПЕКТЫ ПОДГОТОВКИ УЧИТЕЛЯ
СЕЛЬСКОЙ ШКОЛЫ В КОНТЕКСТЕ СТАНОВЛЕНИЯ
СИСТЕМЫ ОБРАЗОВАНИЯ УКРАИНЫ**

Аннотация. В статье представлены результаты историко-педагогических исследований проблемы профессиональной подготовки учителя к работе в сельской школе на рубеже ХХ – ХХІ веков. Раскрыты существенные изменения профессиональных требований, обусловленных

развитием сельской школы в структуре системы образования независимой Украины. Определяющими для этого периода стали личностно-профессиональные требования к учителю, обусловленные укреплением связей школы с социокультурной средой села и целями общества по модернизации школьного образования на личностно ориентированной парадигме. Определено, что стандартные (для советской эпохи) профессионально идеологические требования трансформировались в личностно-профессиональные.

Ключевые слова: *сельская школа, учитель сельской школы, личностно-профессиональные требования, система образования, профессиональная подготовка, последипломное образование.*

Ivaniuk Hanna Ivanovna

ORGANIZATIONAL ASPECTS OF PREPARATION TEACHERS IN RURAL SCHOOLS IN THE CONTEXT OF DEVELOPING UKRAINIAN EDUCATIONAL SYSTEM

Abstract. *The article presents the results of historical and pedagogical studies the problem of professional training of teachers to work in rural schools at the turn of the XX – XXI centuries. Reveals essential changes to the professional requirements caused by the development of rural schools in the structure of the education system of independent Ukraine. Decisive for this period were personal and professional demands on teachers due to the strengthening of ties of the school with socio-cultural environment of village and the needs of society on the modernization of school education on personality-oriented paradigm. It was found that the standard (for the Soviet era) ideological and professional requirements transformed into personal and professional.*

Keywords: *rural school, teacher of rural school, personal and professional requirements, education system, professional training, Continuing Education.*

Постановка проблеми. На зламі ХХ – ХХІ століть поступ сільської школи в Україні визначався політичними, економічними, соціальними, демографічними, культурними чинниками. До першої групи чинників відносимо зміни функцій системи освіти незалежної держави Україна, на відміну від тих, що визначалися в радянській системі.

У різні періоди радянської доби (в означених хронологічних межах) сільська школа розвивалася на спільній з міською нормативно-знаннєвій парадигмі. Однак її розвиток корелювався ідеологічними та соціально-економічними потребами на підготовку молоді генерачії до праці, що зумовлювало зовнішню диференчацію сільської та міської шкіл. Особливості розвитку сільської школи полягали у виокремленні мети, завдань, що мали визначальний вплив на її трансформацію, зміцнення або послаблення зв'язків із соціокультурним середовищем.

В умовах розвою особистісно орієнтованої парадигми (період незалежної України) сільська школа, як і міська, розвивалася на спільній нормативно-правовій базі. Освіта спрямовується на потреби особистості, що зумовлені вибором шляхів життєдіяльності, самореалізація, саморозвитку. Навчання стає особистісним сенсом реалізація учнем його освітніх намірів. Особистісне спрямування, ситуація вибору мети, завдань і технологій навчання у поєднанні з метою застосування продукту освітньої діяльності визначають сутність внутрішньошкільної диференчації функціонування та розвитку сільської школи.

У період незалежної України діяльність сільської школи ґрунтується на особистісно орієнтованій парадигмі освіти та внутрішньошкільній диференчація. Основою парадигми є актуалізація особистісних сенсів учня до мети та якості освіти (продукту), що має цінність у соціально-культурному середовищі села.

Становлення нормативно-правової бази освіти України відбувалося відповідно до запитів суспільства на підготовку молодих генерачій до праці в ринкових умовах. Злам економічних зв'язків (радянського взірця), розвиток

паростків економіки села на приватній власності зумовив внутрішню міграцію мешканців сіл, відтік багатьох людей за кордон. Тому шкільна мережа в сільській місцевості зазнала значних змін, а саме: зменшення численності потужних середніх шкіл і кількості класів у них, збільшення початкових шкіл з малою наповнюваністю, збільшенням малокомплектних шкіл і класів-комплектів, що актуалізувало проблему викладання вчителем двох і більше предметів. З іншого боку, зміцнення зв'язків сільської школи з соціокультурним середовищем села актуалізувало нові професійні вимоги до вчителя на відміну від стандартизованих, що склалися в радянську добу.

Доведено значущість впливу оновлення змісту загальної середньої освіти на подолання суперечностей між вимогами суспільства, що розвивалось на ринкових умовах, та потребами особистості в доступі до якісної освіти для входження в комунікацію постіндустріального суспільства й життєдіяльності в соціокультурному середовищі села. У цей період сільська школа розвивалась на засадах особистісно орієнтованої парадигми та внутрішньошкільної диференціації, що сприяла реалізації особистісної освітньої траєкторії учня, можливостей вибору та відображала соціокультурні потреби й ринку праці села, району. В освітній процес сільських шкіл впроваджувались диференційовані плани з трудового навчання, поглибленого вивчення окремих предметів. Відповідно до нових завдань уточнювалося змістово-методичне забезпечення розвитку сільської школи, застосовувались індивідуальний підхід та диференційоване навчання в малочисельних (малокомплектних) школах.

Виявлено, що пріоритетним напрямом розбудови сільської школи в ринкових умовах було приведення форм і змісту фахової підготовки вчителя у відповідність із суспільними вимогами. Зміни до професійних вимог учителя сільської школи були обумовлені потребою зміцнення взаємозв'язків школи із батьками та громадськістю села, створення розвивального освітнього середовища сільської школи на засадах особистісно орієнтованого підходу, реалізації регіональної компоненти змісту освіти, впровадження в

освітній процес нових технологій. Насамперед посилювалася увага до психолого-педагогічної складової фахової підготовки вчителя. Оскільки в сільській школі достатньо гостро постала проблема індивідуального підходу до навчання і виховання учнів.

По-друге, оновлення соціокультурної складової змісту шкільної освіти, варіативність навчальних планів і програм, зміцнення зв'язків школи з соціокультурним середовищем села, родинами були визначальними щодо вдосконалення особистісно-професійних вимог до вчителя. Вчитель розглядався як активний учасник розбудови школи в незалежній Україні, носій культурних, громадських чеснот.

Студіювання організаційних аспектів особистісно-професійних вимог до вчителя сільської школи в історико-педагогічному контексті становлення і розвитку системи освіти незалежної України становить як теоретичну так і практичну значущість. Ми розглядаємо означену проблему в контексті ролі сільського вчителя, його внеску у розвиток сільської школи в окреслених хронологічних межах. Виявлення позитивних тенденцій підготовки вчителя, з опорою на особистісно-професійні вимоги, може слугувати для обґрунтування концептуальних ідей і практики вдосконалення змістово-методичного, організаційного забезпечення формування готовності вчителя – професіонала до роботи в сільських школах різних типів і структур.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Педагогічні дослідження специфіки сільської школи на відміну від урбанізованої міської школи, аналіз її діяльності та розвитку (в 90-х рр. ХХ ст.), специфіки освітньої культуротвірної та соціальної місії в соціокультурному середовищі села дають змогу стверджувати, що в умовах незалежної України приділялася значна увага фаховій підготовці та підвищенню кваліфікації вчителя.

У 90-х роках ХХ ст. простежуються нові тенденції, зумовлені розбудовою національної системи освіти в Україні, що з'явилися у підготовці педагогічних кадрів та підвищенні їх кваліфікації. Вони, насамперед, торкалися обґрунтування концептуальних і методологічних засад системи

підвищення кваліфікації (післядипломної освіти), обґрунтування системного підходу до підвищення кваліфікації педагогічних кадрів на засадах принципу безперервності (І. Жирносек, М. Красовицький, С. Крисюк)¹, Р. Скульського з урахуванням потреб конкретної школи та вчителя.

Результати теоретичного пошуку засвідчують значний інтерес до означеної проблеми. Здійснена низка міждисциплінарних досліджень. Проблеми збереження та розвитку сільських шкіл у 90-х роках ХХ ст. в умовах реструктуризації економіки України, соціально-економічні взаємозалежності існування села та школи на прикладі Сумської області (Г. Леонтєва, О. Бражникова)².

Заслуговує на увагу обґрунтованість педагогічних умов трудової підготовки учнів в умовах становлення ринкових умов у незалежній Україні та виокремлення перспективних шляхів оновлення змісту, форм, методів, що відповідали завданням сільської школи³. Спектр досліджень з проблем трудового виховання трансформується в особистісно-значущі для учня. Суголосні їм і студії, що розкривали вплив соціокультурного простору на професійний вибір, професійне самовизначення школярів, підготовку їх до професійної діяльності (М. Піддячий)⁴.

З огляду на проблематику дослідження поділяємо думки Н. Шиян щодо залежності школи в сільській місцевості від економічних факторів, географічного і природного розташування, зв'язків із соціокультурним середовищем⁵, що вимагає особливих підходів до підготовки вчителя.

Дослідження сільської школи в 90-х роках ХХ ст. характеризуються новою проблематикою, що зумовлена пріоритетами розвитку освіти учнів

¹ Повышение квалификации педагогических кадров / под ред. И. Ф. Жерносека, М. Ю. Красовицкого, С. В. Крисюка. – К. : Освита, 1992. – 189 с.

² Леонтєва Г. Г. Сільські школи : проблеми збереження та розвитку на початку третього тисячоліття / Г. Г. Леонтєва, О. О. Бражникова. – Суми : СумДПУ, 2001. – 56 с.

³ Калініченко Н. А. Трудова підготовка учнів сільської школи в Україні. Друга половина ХІХ – ХХ століття : монографія / Надія Андріївна Калініченко. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2007.

⁴ Піддячий М.І. Вплив полікультурного простору на професійне самовизначення школярів. / М.І. Піддячий // Известия Международной академии образования им. Я.А. Коменского № 4: Научно-теоретический журнал МСАО им. Я.А. Коменского. – ПМР, 2006. – С. 112–117.

⁵ Шиян Н. І. Дидактичні засади профільного навчання у загальноосвітній школі сільської місцевості : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.09 / Н. І. Шиян; Полтав. держ. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка. – Х., 2005 – 34 с.

сільських шкіл в умовах розбудови системи освіти України. Значна увага наукової спільноти приділялася малокомплектним школам. О. Савченко обґрунтувала характерні соціально-педагогічні проблеми розвитку та діяльності малокомплектних шкіл, а саме: викладання кількох предметів одним учителем; близькість до природи, сільськогосподарського оточення, могутній вплив громадської думки; робота вчителя з малочисельним різновіковим колективом учнів; перевантаженість учнів самостійною роботою у класах-комплектах⁶. Відтак, підготовка вчителя до роботи в сільській школі має відображати специфіку її діяльності⁷. Зміна соціально-економічних пріоритетів, вивільнення людського потенціалу зумовили актуалізацію особистісно-професійної підготовки вчителя сільської школи. Сутність полягала в тому, щоб навчально-виховний процес у сільській школі був максимально наближений до потреб особистості учня, родини, соціокультурного середовища.

Студіювання особливостей фахової підготовки вчителя до роботи в сільській школі висвітлено в низці дисертаційних робіт, а саме: «Підготовка майбутніх учителів початкових класів до організації колективних форм роботи учнів сільських малочисельних шкіл» (Л. Присяжнюк)⁸. Авторка цього дослідження виокремила сутність професіоналізації на аксіологічній основі у підготовці вчителя. Історико-педагогічні дослідження проблем підготовки та перепідготовки вчителя, визначений першочерговими пріоритетами суспільного розвитку та оновлення змісту підготовки педагогічних кадрів (М. Козій)⁹. Зріс інтерес до досліджень різних аспектів підготовки вчителя малокомплектної школи спеціально організованої

⁶ Савченко О. Я. Фактори впливу на якість загальної середньої освіти в сільській місцевості / Олександра Яківна Савченко // Сільська школа : стан, проблеми та перспективи розвитку : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., Київ, 14–15 квіт. 1999 р. – К., 2000. – С. 7–14.

⁷ Савченко О. Я. Врахування у підготовці вчителя ситуації розвитку сучасної сільської школи / Олександра Яківна Савченко // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи : зб. наук. праць Уман. держ. пед. ун-ту імені Павла Тичини. – К., 2002. – Вип. 1. – С. 139–142.

⁸ Присяжнюк Л. А. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до організації колективних форм роботи учнів сільських малочисельних шкіл : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Присяжнюк Л. А.; Вінниц. держ. пед. ун-т ім. М. Коцюбинського. – Вінниця, 2009. – 21 с.

⁹ Козій М. К. Розвиток середньої педагогічної освіти в Україні (1945–1990 рр.) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / М. К. Козій ; Ін-т педагогіки АПН України. – К., 1994. – 22 с.

підготовки майбутнього вчителя до роботи у сільських школах із малою наповнюваністю учнів (О. Межирицький)¹⁰.

Студіювання проблеми фахової підготовки вчителя сільської школи в історико-педагогічному контексті становлення і розвитку системи освіти України засвідчує, що попри значний пласт наукових напрацювань, не порушувалися питання розкриття сутності особистісно-професійних вимог. Актуалізація особистісних сенсів у фаховій підготовці вчителя зумовлена як суспільними потребами, характерними для 90-х років ХХ століття, так і педагогічними умовами діяльності сільської школи.

Формулювання мети статті. За результатами студіювання та узагальнення сутності особистісно-професійних вимог до вчителя сільської школи в історико-педагогічному контексті становлення і розвитку системи освіти України, з'ясувати продуктивні ідеї, що можуть бути реалізовані у сучасній освітній практиці.

Виклад основного матеріалу. Студіювання теоретичних джерел, інформацій, доповідних записок Міністерства освіти України (з фондів ЦДАВО України, ф. 166, оп. 17, 18, 19) уможливило здійснити зіставний аналіз вимог до вчителя в період трансформації сільської школи та пошуку наближення її до міської (1972-1991) і розбудови сільської школи в незалежній Україні – 90-ті рр. ХХ ст. Ми свідомі того, що запити на підготовку вчителя в радянську добу формував партійно-державний апарат. Відтак у ці роки яскраво простежується жорстке структурування як системи підготовки педагогів, так і змісту та форми навчання. Варто відзначити, що Центральний інститут удосконалення учителів забезпечував підготовку резерву керівних кадрів, керівників районних та обласних кабінетів (творчих груп); обласні інститути удосконалення вчителів – директорів і вчителів середніх шкіл, а кафедри педагогіки і психології педагогічних університетів – директорів і вчителів початкових і восьмирічних шкіл (сільських). На

¹⁰ Межирицький О. Я. До питання підготовки сільського вчителя малокомплектної школи / Олександр Якович Межирицький // Вісн. Луган. нац. пед. ун-ту ім. Т. Шевченка. Пед. науки. – Луганськ, 2005. – Вип. 7 (87). – С. 218–229.

районному рівні функціонували районні та міжшкільні методоб'єднання (за фахом), керівників шкіл різних структур, опірні школи з актуальних проблем навчання і виховання, школа молодого вчителя. До політичної підготовки вчителя долучалися і політико-просвітницькі організації, а саме: товариство «Знання», Педагогічне товариство. Характерною вимогою до вчителя була його ідейно-політична лояльність, виконання політико-просвітницьких функцій пропагандиста, політінформатора, лектора в трудових колективах села. Ця функція поступово витісняла вимоги професійного спрямування.

Трансформація парадигми освіти від нормативно-знаннєвої до особистісно орієнтованої актуалізувала нові підходи до фахової підготовки вчителя. Виокремлення нових вимог до вчителя ґрунтується на сенсах особистості, що мають вартість як для самої, так і для сільського соціального, культурного середовищ. Витоки професійних цінностей мають суспільний характер, вони терміновані запитами держави щодо підготовки молодих поколінь до життя. Вони загалом є спільними як для сільської, так і для міської школи. Однак специфіка функціонування сільської школи зумовила виокремлення професійних вимог вчителя, а саме: готовність до педагогічної діяльності в соціокультурному середовищі села; викладання двох і більше предметів, володіння методами та формами організації навчання і виховання учнів у класах з малою наповнюваністю.

Варто зауважити, що окреслені вимоги не всі вчителі сприймали із захопленням. Спрацьовувала інтеграція мислення, а також звичка працювати за стандартним чіткими рекомендаціями. Проблема підготовки вчителя до роботи в нових умовах становлення і розвитку системи освіти України вивчалася на теоретичному рівні й отримала вирішення в практиці післядипломної освіти.

Заслуговує на увагу виокремлення освітніх рівнів підвищення кваліфікації: республіканський, регіональний, обласний, районний, шкільний. Останньому приділяли особливу увагу, що визначило позитивні стратегії розвитку сільської школи. Підвищення кваліфікації педагогічних

кадрів відповідно до вимог змісту освіти, оновлення структури загальноосвітніх навчальних закладів та стану їх мережі сприяли позитивній динаміці сільської школи. Зміст, форми підвищення кваліфікації керівних і педагогічних кадрів були зумовлені соціальним замовленням держави стосовно сільської школи та середньої освіти загалом.

Утвердження особистісно орієнтованої парадигми освіти було визначальним щодо зміни вимог до фахової підготовки вчителя. Особливість полягала в розширенні особистісної компоненти в змісті та структурі підготовки вчителя до роботи в сільській школі (готовність до здійснення інноваційної освітньої діяльності, що ґрунтувалася на знанні індивідуальних та вікових особливостей учнів та їх особистісних освітньо-духовних потреб, творення взаємозв'язків суб'єктів соціокультурного середовища села)¹¹. Зміни до фахових вимог учителя полягали в удосконаленні психолого-педагогічної підготовки, готовності до виконання функції активного учасника навчально-виховного процесу. У професійній діяльності вчителя актуалізовано зв'язки школи з родинами учнів і сільською громадою. Увага приділялась підготовці вчителя до викладання двох і більше предметів в умовах малочисельності й неповнокомплектності сільських шкіл, реалізації в освітньому процесі регіональної компоненти змісту освіти.

Пріоритетне значення надавалось підвищенню якості фахової підготовки вчителів сільських шкіл, врахуванню потреб учителя. Відповідно до особистісно професійних вимог до вчителя утверджувались рівнева система організації підвищення кваліфікації, в якій виокремлювалися такі рівні: всеукраїнський, обласний, районний, шкільний і самоосвіта.

З метою підвищення якості соціокультурної складової змісту шкільної освіти, наближення його до потреб особистості та сільського соціуму, оновлено навчальні плани підвищення кваліфікації вчителів. Слухачі курсів підвищення кваліфікації вивчали невідомі раніше чи, з ідеологічних причин

¹¹ Бех І.Д. Особистість у просторі духовного розвитку : навч. посіб. / Іван Дмитрович Бех. – К.: Академвидав, 2012. – 256 с. – С. 39-40.

закриті, матеріали з історії та культури України, української мови та літератури, українознавства¹². З проблем розбудови нового змісту підготовки вчителя до здійснення модернізації школи (сільської) в незалежній Україні проводилися всеукраїнські та міжнародні конференції. Провідні українські вчені розвивали ідеї гуманістичної педагогіки оновлення змісту освіти на засадах демократизації, поєднання особистісно орієнтованої підготовки вчителя, соціокультурної та цивілізаційної складових змісту освіти¹³. Пріоритетне значення надавалось підвищенню якості фахової підготовки вчителів сільських шкіл, врахуванню потреб учителя. Відповідно до особистісно професійних вимог до вчителя утверджувалась рівнева система організації підвищення кваліфікації: всеукраїнський, обласний, районний, шкільний рівні та самоосвіта (рис. 1). Навчальні плани і програми підвищення кваліфікації вчителя сільської школи були наближені до потреб району, школи і ґрунтувалися на засадах особистісно орієнтованого підходу. Особливості підготовки вчителів сільських шкіл простежуємо на всеукраїнському рівні, що пов'язано з модернізацією навчальних планів і програм, введенням нових предметів: інформатики, історії України, українознавства, мов і літератур національних меншин. Відродження культуротворчої функції сільської школи актуалізувало потреби підвищення кваліфікації вчителів української мови і літератури, народознавства, етнографії і фольклору¹⁴. На обласному рівні здійснювалась підготовка керівників шкіл: початкових (малокомплектних) неповних середніх (малочисельних), загальноосвітніх шкіл I–III ступенів, з урахуванням особливостей їх функціонування.

¹² Скульський Р. П. Удосконалення змісту освіти в установах підвищення кваліфікації вчителів / Роман Павлович Скульський // Актуальні проблеми безперервного підвищення кваліфікації педагогічних кадрів України в умовах становлення національної школи : тези звіт. наук. конф. Центр. ін-ту удосконалення учителів. – К., 1992. – С. 7.

¹³ Концепція гуманізму в становленні та розвитку професійної освіти : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., Одеса, 1-2 жовт. 1997 р. – О.: Астро Принт, 1998. – 211 с.

¹⁴ Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України), ф. 166, оп. 18, спр. 9, 4-7, арк 61.

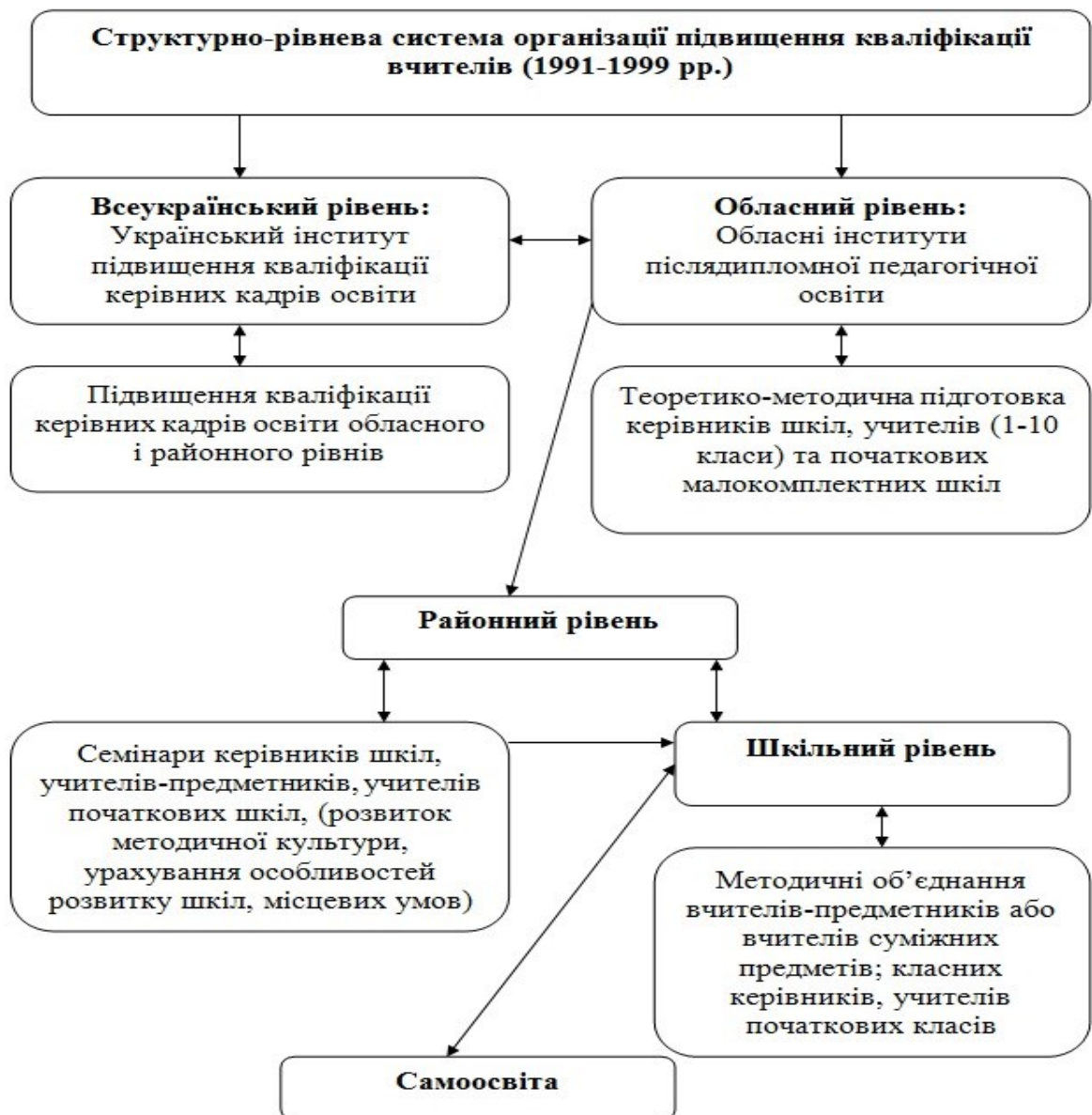

Рис. 1 Схематична модель структурно-рівневої системи організації підвищення кваліфікації вчителів (1991 – 1999)

Навчальні плани і програми підвищення кваліфікації вчителя сільської школи були наближені до потреб району, школи і ґрунтувалися на засадах особистісно орієнтованого підходу. Особливості підготовки вчителів сільських вчителів простежуємо на всеукраїнському рівні, що пов'язано з модернізацією навчальних планів і програм, введенням нових предметів: інформатики, історії України, українознавства, мов і літератур національних меншин. Відродження культуротворчої функції сільської школи

актуалізувало потреби підвищення кваліфікації вчителів української мови і літератури, народознавства, етнографії і фольклору¹⁵. На обласному рівні здійснювалась підготовка керівників шкіл: початкових (малокомплектних) неповних середніх (малочисельних), загальноосвітніх шкіл I–III ступенів, з урахуванням особливостей їх функціонування.

Розбудова національної системи освіти зумовила нове бачення місця та функції Центрального інституту удосконалення вчителів, до його діяльності висувалися нові суспільні вимоги, виконання яких не завжди повною мірою задовольняло потреби освітньої галузі та держави як основного замовника освітніх послуг. Маємо документальне підтвердження цієї думки. Так, у доповідній записці про роботу Центрального інституту удосконалення вчителів Міністерства освіти України міститься інформація про необхідність наблизити зміст підвищення кваліфікації вчителів до соціально-економічних і політичних умов, що склалися в Україні та були відображені в концепції національної освіти¹⁶. З метою удосконалення системи підвищення кваліфікації педагогічних працівників (як міських так і сільських шкіл) Колегія Міністерства освіти України винесла рішення «Про ліквідацію Центрального інституту удосконалення вчителів та створення Українського інституту підвищення кваліфікації керівних кадрів освіти»¹⁷.

Значна увага приділялася створенню інформаційного освітнього середовища як передумови для перебудови організаційних форм і методів підвищення кваліфікації вчителя. Означені вище пріоритети окреслено у доповідній записці Колегії Міністерства освіти України «Про дальший розвиток роботи в напрямку інформатизації системи освіти України»¹⁸.

У процесі модернізації змісту й організаційних форм підвищення кваліфікації педагогічних кадрів виявилася низка суперечностей між національними, загальноцивілізаційними і суспільними пріоритетами та

¹⁵ Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України), ф. 166, оп. 18, спр. 9, 4-7, арк. 61.

¹⁶ ЦДАВО України, ф. 166, оп. 18, спр. 8, 73, 74, арк. 73-74.

¹⁷ ЦДАВО України, ф. 166, оп. 18, спр. 8, 73, арк. 80.

¹⁸ ЦДАВО України, ф. 166, оп. 18, спр. 9, арк. 4-7.

існуючою традицією підготовки кадрів (орієнтацією педагогів на старі цінності); між динамікою гуманітарних і гуманістичних підходів та консерватизмом організації системи удосконалення підготовки педагогічних фахівців; між суспільною потребою в розбудові якісно нової системи післядипломної освіти і підготовки кадрів та невідповідністю фінансового її забезпечення. Пріоритетним завданням цього етапу було розроблення технологічного рівня навчального процесу, теоретичних і методологічних засад педагогічної освіти.

Демократизація, гуманізація системи освіти в Україні створили для сільських шкіл можливості вибору соціокультурного змісту навчання, створення навчальних закладів на варіативних засадах, які відповідали б потребам особистості, соціокультурного середовища села, району, регіону. Відродження культуротвірної функції сільської школи актуалізувало потреби підвищення кваліфікації вчителів української мови і літератури, народознавства, етнографії і фольклору¹⁹.

Перенесення методичної підготовки сільських учителів в основному на обласний рівень (керівники шкіл, вчителі-предметники, вчителі малочисельних шкіл, які читають два та більше предметів), районний рівень та рівень сільської школи певним чином наблизило цю підготовку до потреб сільського вчителя.

Послаблення регламентації «зверху», прийняття достатньо демократичних нормативно-правових основ шкільної освіти вивільнили творчий потенціал сільських учителів і керівників шкіл. Багато з них стали подвижниками впровадження інноваційних технологій – інформаційно-комунікативних, проектних. У поступі сільської школи простежуються тенденції до зміцнення зв'язків із соціокультурним середовищем. Новий зміст освіти учнів сільських шкіл творився, насамперед культурологічною складовою освіти (регіональний компонент) та професійною спрямованістю. Сільський учитель розглядався активним учасником освітнього процесу,

¹⁹ ЦДАВО України, ф. 166, оп. 18, спр. 9, арк. 61.

оскільки успіх модернізації сільської школи залежав від готовності вчителя до роботи в нових умовах.

Розвиток сільської школи в умовах ринкової економіки загострив проблему поліфункціональності вчителя, вимагаючи від нього готовності до викладання декількох предметів. Розширення функцій учителя: актуалізація соціального захисту учня та його соціалізації в нових умовах; педагогічної підтримки індивідуального (особистісного) розвитку зумовили переосмислення змісту, форм, методів методичної роботи на шкільному, районному рівнях. Оновлення змісту освіти, розширення регіональної соціокультурної компоненти, інформатизація освітнього простору були визначальними щодо пріоритетів підготовки вчителів сільських шкіл.

Аналіз соціально-економічного розвитку сільських шкіл, їх комп'ютеризації, рівня забезпечення кваліфікованими педагогічними кадрами, соціально-економічного статусу сучасного вчителя сільської школи дає підстави для розуміння того, що на часі було розроблення адекватної державної політики, спрямованої на розвиток сільської школи як чинника збереження самого села.

Висновки та перспективи подальшого дослідження проблеми.

Зміна соціально-економічних пріоритетів в Україні (1991–1999), трансформація економічної системи на умовах ринку товарів і послуг, розрив вертикалі управління зумовили певні труднощі щодо фінансової підтримки сільського вчителя. Виявлено слабкі сторони підвищення кваліфікації вчителів сільських шкіл, а саме: фінансування та матеріально-технічне забезпечення часто не відповідали потребам сільського вчителя та керівника школи. Учитель, директор сільської школи потребували кращого матеріального забезпечення, доступу до засобів інформації, новітніх технологій освіти, адекватних стану тогочасної науки. З іншого боку – появилися паростки інноваційної діяльності, пошуку варіативних шляхів розвитку сільської школи, педагогічне подвижництво. Результати студій окресленої проблеми уможливили виокремити перспективні ідеї особистісно-

професійної підготовки вчителя до роботи в школі сільської місцевості. Суголосним для функціонування і вдосконалення діяльності сучасної сільської школи є особистісна домінанта підготовки вчителя-професіонала, здатного й готового до взаємодії у соціокультурному середовищі села, носія культури і освіти. Подальші розвідки означеної проблеми можуть слугувати для розроблення індивідуальних програм особистісно-професійного розвитку вчителя.